

TÜRKİYE'DE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM UYGULAMALARI, SORUNLAR VE ÖNERİLER

Bilal Sevinç

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Bölümü
Doktora Öğrencisi.

ÖZET

Kalkınma sürecinde en önemli görev yüksek nitelikli insan gücüne düşmektedir. Gereksinim duyulan bu insan gücünün yetiştirilmesinde nitelikli bir lisansüstü eğitim, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu nedenle lisansüstü eğitime gereken önemin verilmesi ve bu alandaki sorunların çözülmesi gerekmektedir.

ABSTRACT

The high quality manpower has the biggest responsibility in the development process. Also the quality high licence education has a vital value, to educate quality manpower, especially for the less developed countries. So that, importance of the high licence education must be known and the problems of this area must be solved.

Giriş

Uyarlık yarışında bugün her ulusun erişebildiği düzeyi belirleyen ve gerek yakın, gerekse uzak gelecekte neler olacağını da etkileyen en önemli etken, sahip oldukları üstün beyin gücü ve bunların ürünleridir. Bu nedenle toplumların az gelişmişlikten kurtulup atılım yapabilmesi, sahip oldukları beyin gücünden yararlanmakta göstereceği etkililik ve yeterliğe dayanmaktadır (Enç, 1979, 254).

Eğitim kavramıyla ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmıştır. Âdem (1993, 2) eğitimi, "bireyin toplumda hak ettiği yeri bulabilmesi, bu yer ya da meslekte toplum ve kendisi için her zaman yüce olan ereklere ulaşmasında yararlanabileceği bilgi, yetenek ve davranışlarla donatılması" olarak tanımlamaktadır. Eğitim sürecinde eğitilen kimse sürekli olarak değiştirilmeye çalışılmaktadır (Başaran, 1978, 19). Eğitim bir taraftan bazı değerleri kişilere aktarmakta, diğer taraftan da onlara değişik konularda nitelik kazandırmaktadır. Böylece eğitim, bireyleri içinde bulunduğu toplumla hem bütünleştirmekte, hem de başlangıçtaki durumlarından daha üstün bir yetiştirme düzeyi sağlayarak diğer bireylerden farklılaştırmaktadır (Karakütük, 1986, 4). Konuya bu açıdan bakıldığında, temeli lisans eğitimine dayanan bir kişinin lisansüstü eğitimle elde edeceği kazanımların ve eğitim sonucunda sahip olacağı niteliklerin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Lisansüstü eğitim, bir ülkenin geleceğinde söz sahibi olacak bilim adamlarının, akademisyenlerin ve üst düzey yöneticilerin yetiştirilmesi açısından oldukça önemli bir eğitim dizgesidir. Türkiye'nin eğitim bunalımı ve buna karşı öneriler TÜSIAD'ın hazırladığı "Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji Raporunda" şu şekilde yer almaktadır (Güçlü, 1996, 49):

Türkiye'nin hiçbir döneminde kendi içinde tutarlı bir yükseköğretim, bilim ve teknoloji politikası olmamıştır ve halen de yoktur. Türkiye GSYİH'den Ar-Ge faaliyetlerine ayrılan payı ve on bin çalışan nüfus başına düşen Ar-Ge personeli sayısı bakımından dünya ülkeleri arasında sonlardadır. 21. yüzyılın başını geçirmeden oluşturulacak bir bilim ve teknoloji politikası çerçevesinde bazı üniversitelerimizin 24 saat ışıkları yanan, evrensel ölçülerde bilgi üreten, bilgi toplumunun gerektirdiği yaratıcı üst düzey insan gücünü yetiştiren ve bu suretle ülkemizin uluslar arası camianın seçkin, saygın ve sözü dinlenen bir üyesi olmasına ve rekabet gücünün artmasına katkıda bulunan çağdaş kurumlar haline getirilmesi zorunludur.

Eğitimin en önemli özelliği dinamik oluşudur. Bilim ve teknolojiye gelişmeler eğitimi devamlı olarak değiştirmektedir (Türker, 1996, 40). Değişimin sağlanamadığı eğitim sistemi, çağın gerektirdiği bilgi akışının öğrencilere aktarılamadığı

bir sistemdir. Bu sisteme sahip ülkelerin bilim politikası üretmeleri ve kalkınmaları beklenemez.

Çağımızda oldukça hızlı bir şekilde gelişen bilim ve teknoloji, bireylerin yükseköğretim sırasında kazanmış oldukları bilgi ve becerilerini yaşamları boyunca kullanmalarını olanaksızlaştırmaktadır. Bunun neticesinde ise, diğer eğitim düzeyleri yanında okul öncesi eğitim ile lisansüstü eğitim yaygınlaşmaya başlamış ve lisansüstü eğitim örgün eğitimin bir basamağı durumuna gelmiştir (Karakütük, 20.03.1999).

Karakütük (17.11.1999) lisansüstü eğitimin gelişmesini ve önem kazanmasını sağlayan nedenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Araştırma etkinliklerinin üniversitenin işlevleri arasına girmesi,
- Bilim ve teknolojinin hızlı biçimde gelişmesi ve üniversitenin önemli bir rol üstlenmesi,
- Ülke kalkınmasında yüksek nitelikli insan gücüne olan gereksinimin artması,
- Temel eğitim süresinin uzaması ve çağ nüfusuna yaygınlaşması,
- Yükseköğretimdeki okullaşma oranının artmasıyla birlikte öğretim üyesine olan gereksinimin de artması,
- Bilgi birikimi ve teknolojiye hızlı gelişimin, yükseköğretimden mezun olduktan sonra da eğitimi gerekli kılması,
- Lisansüstü eğitim görmüş kişilerin işgücü piyasalarında öncelikli olarak tercih edilmesi.

Lisansüstü Eğitim Ne Demektir?

Lisansüstü eğitim, lisans eğitime dayalı olan yüksek lisans ve doktora eğitimi ile sanat dallarında yapılan sanatta yeterlik çalışması ve tıpta uzmanlık ile bunların gerektirdiği eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama etkinliklerinden oluşan eğitim olarak tanımlanabilir (Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği, Mad. 2; Yükseköğretim Kanunu, Mad. 3). Varış (3), lisansüstü eğitimi "üniversitede lisansüstü derecelere götüren, araştırma yoluyla bilgiye katkıda bulunacak ve gelişen toplumun gereksinimlerini karşılayacak bilim adamı ve öğretim elemanı yetiştirmeyi amaç edinen bir eğitim faaliyetidir" şeklinde tanımlamaktadır.

Lisansüstü eğitim içerisinde yer alan "yüksek lisans", "doktora", "tıpta uzmanlık" ve "sanatta yeterlik" kavramları Yükseköğretim Yasasının 3. maddesinde tanımlanmıştır. Bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık unvanları kazandıran

yüksek lisans; bir lisans öğretimine dayalı, eğitim, öğretim ve araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir. Doktora ise; lisansa dayalı en az altı ya da yüksek lisansa ya da eczacılık ya da fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan yükseköğretimdir.

Tıpta Uzmanlık ise; Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre yürütülen ve tıp doktorlarına belirli alanlarda özel yetenek ve yetki sağlamayı amaçlayan yükseköğretim etkinliğidir.

Sanatta Yeterlik; lisansa dayalı en az altı, yüksek lisansa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise, üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan doktora düzeyinde lisansüstü bir yükseköğretim eşdeğeridir.

Lisansüstü Eğitimin Amacı

Lisansüstü eğitimin genel amacı; ülkenin gereksinim duyduğu bilim adamı ve öğretim üyesi gibi yüksek nitelikli insangücünü yetiştirmek ve ülke sorunlarını çözmeye ve teknik alanda gelişme sağlamaya yönelik araştırmalar yapmak olarak açıklanabilir.

Varış'ın yapmış olduğu bir araştırma doğrultusunda yüksek lisans ve doktoranın amaçları şu şekilde özetlenebilir (Varış, 1972, 70):

Yüksek lisans eğitiminin amacı; doktora öğrenimine hazırlamak, orta ve yükseköğretim için gerekli akademik derinleşmeyi sağlamak, ilgili iş alanlarına yeterli eleman sağlamak, yüksek nitelikli insangücü ve araştırmacı yetiştirmektir. Doktora eğitiminin amacı ise, ekonomik ve teknolojik kalkınma için gerekli temel araştırmaları planlayıp, yürütecek, sonuçlandıracak ve yayımlayacak bilim adamı, öğretim üyesi ve araştırmacı yetiştirmek, bilgi ve teknoloji üretmeye yönelik çalışmaların yapılmasını sağlamaktır.

Lisansüstü Eğitimin Önemi

Bilim ve eğitim birbirini tamamlayan iki önemli olgudur. Bu iki olgudan yeteri kadar yararlanabilme gelişmişliğin ve çağdaşlığın önemli bir göstergesidir. Eğer ülkeler kalkınmayı ve tüm alanlarda gelişmeyi hedefliyorlarsa, bilim ve eğitimi bütün kurum ve kuruluşları ile tam olarak kullanmak zorundadırlar. Bu açılarından bakıldığında, bilim ve eğitimi

kaynaştırması bakımından lisansüstü eğitim oldukça önem taşımaktadır.

Toplumların gereksinim duyduğu bilim adamı ve öğretim üyesi yetiştirmeyi amaçlayan lisansüstü eğitim, bir seçkin eğitimidir. Çünkü değişik alanlarda görev yapacak yöneticilerin, uzmanların, üniversite öğretim üyelerinin vb. bu eğitim kademesinde yetişeceği şüphesizdir. Bu nedenle oldukça önem taşıyan lisansüstü eğitimin, yüksek sosyal yararı sağlayacak şekilde nitelikli olması gereklidir (Karayalçın, 1988, 195). Evrensel değerlere dayalı olarak yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirmeyen ülkeler, toplumlarının ve kurumlarının geleceğini niteliksiz ve yetersiz kimselere bırakmak zorunda kalacaklardır (Çavdar, 1997, 17). Günümüzde, lisans eğitime olan yoğun istem, üniversite sayısının artırılması sonucunu doğurmuş ve bu da eğitimin niteliğini belirli ölçüde düşürmüştür. Öğrenci sayısındaki artış ve lisans düzeyinde verilen eğitimin yetersizliği uzmanlık kademesinin yukarı doğru uzamasına neden olmuş ve değişik iş kolları için yüksek lisans veya doktora diploması ana koşullar arasına girmeye başlamıştır. Ayrıca, üniversite ve öğrenci sayısı artışı öğretim üyesi gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan lisansüstü eğitim oldukça önem kazanmıştır.

Lisansüstü eğitimin önemini artıran diğer önemli etken ise, sanayileşmiş ülkelerin bilim adamı gereksinmesini karşılamak üzere üniversitelere ve araştırma enstitülerine başvurmaları, bu kurumların da lisansüstü öğretim programlarını geliştirme çalışmaları yapmalarıdır (Karakütük, 1990, 507).

Kalkınma Planlarında Lisansüstü Eğitimle İlgili Belirlenen Hedefler

Kalkınma Planları incelendiğinde, tüm kalkınma planlarında genel olarak aynı hedeflerin tespit edildiği ancak hedeflere ulaşmada başarısız olduğu görülmektedir.

Lisansüstü eğitim, yüksek nitelikli insan gücü, bilim üretimi ve araştırma geliştirme etkinlikleri gibi konular kalkınma planlarının ana konusunu oluşturmaktadır. Kalkınma Planlarında genel olarak (I., II., III., IV., V., VI., VII. Kalkınma Planları):

- Öğretim üyesi yetiştirme ve araştırma etkinliklerine önem verilmesi,
- Yetiştirmek amacıyla yurtdışına öğrenci gönderilmesi ve böylece öğretim üyesi açığının giderilmeye çalışılması,
- Kalkınmanın hızlandırılması için bilimsel araştırma yapma ve sonuçlarını yaşama geçirme etkinliklerine ağırlık verilmesi,

- Öğretim üyeliğinin çekici hale getirilmesi ve olanaklarının iyileştirilmesi,
- Doktoralı elemanlardan öğretim üyesi olarak yararlanılması,
- Büyük merkezlerdeki üniversitelerden yararlanarak diğer üniversitelere öğretim üyesi yetiştirilmesi,
- Üniversitelerin olanaklarının iyileştirilmesi ve sanayi-üniversite işbirliğine önem verilmesi, ayrıca koşulları tam oluşmadan ve gereksinimleri karşılanmadan yeni üniversite açılmaması,
- Yüksek nitelikli insanların yerleşmek ya da çalışmak amacıyla başka ülkelere göçü olarak tanımlanan beyin göçünün önlenmesi,
- Araştırma, geliştirme ve teknolojik gelişmenin, ekonomik ve toplumsal yönden değişimin temeli olarak kabul edilmesi konuları üzerinde durulmuş ve bunlarla ilgili hedefler belirlenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "bilim ve teknoloji üretimine yetkin ve beceri düzeyi yüksek insan gücünün yetiştirilmesini sağlayacak bir eğitim politikası izlenecektir" denilerek kalkınma planlarındaki ortak hedeflerden biri dile getirilmiştir. Aynı kalkınma planında ayrıca, teknolojiyi edinebilmek, özümsemek, ekonominin ilgili etkinlik alanlarına yayarak kullanır hale getirebilmek ve bu süreci düzenli ve sistemli bir temel üzerine oturtabilmek için eğitim-öğretim sisteminin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmakta ve AR-GE kurumları, üniversiteler ve üreticilerin işbirliği içinde olması gerektiği, ülkenin bilim-teknoloji-sanayi stratejisi ve politikalarıyla eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme strateji ve politikaları arasında tam bir birlik sağlanması gereksiniminin olduğu belirtilmektedir (DPT, 1995, 23).

Lisansüstü eğitim açısından kalkınma planları genel olarak değerlendirildiğinde; ilk kalkınma planından bu yana, belirlenen hedeflere ulaşamadığı, lisansüstü eğitimde etkinliğin ve niteliğin sağlanamadığı, öğretim üyesi açığının halen devam ettiği, gereksinimleri önceden karşılanmadan yükseköğretim kurumlarının açıldığı, sanayi-üniversite işbirliğine etkinlik kazandırmadığı görülmektedir. Bunlarla birlikte, yeterli olanaklar sunulamadığından dolayı yüksek nitelikli birçok kişi beyin göçüne konu olmaktadır.

Lisansüstü Öğrenci Sayılarında Gelişmeler

Türkiye'de üniversitelere bağlı enstitülerde yürütülen yüksek lisans ve doktora ile tıpta uzmanlık

programlarındaki kayıtlı öğrenci sayılarında yıllara göre artış görülmüştür. 1983-1997 yılları arasındaki dönemde yüksek lisans öğrenci sayısı 9059'dan 49123'e, doktora öğrenci sayısı 4336'dan 19996'ya, tıpta uzmanlık öğrenci sayısı ise 2364'ten 5719'a yükselmiştir. Üniversiteler dışındaki diğer eğitim

kurumlarındaki öğrencilerle birlikte 1997-1998 eğitim-öğretim döneminde Türkiye'deki toplam lisansüstü öğrenci sayısı 74834'e yükselmiştir. Yüksek lisans ve doktora programlarına kayıtlı öğrencilerin alanlarına göre dağılımı Çizelge 1'de verilmiştir (YÖK, 1998, 20-21).

ÇİZELGE 1: 1997-1998 ÖĞRETİM DÖNEMİ YURTIÇİNDEKİ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA ÖĞRENCİLERİNİN ALANLARA GÖRE DAĞILIMI

Öğretim Alanları	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı	%	Sayı	%
Dil ve Edebiyat	1 612	3.3	714	3.5
Sosyal Bilimler	21 420	43.6	5 996	30.0
Eğitim	4 603	9.4	1 394	7.0
Temel Fen Bilimleri	3 279	6.7	1 933	9.7
Sağlık Bilimleri	2 317	4.7	3 518	17.6
Teknik Bilimler	11 808	24.1	4 313	21.6
Ziraat-Orman	3 062	6.2	1 693	8.5
Sanat	1 022	2.0	435	2.1
TOPLAM	49 123	100.0	19 996	100.0

Kaynak. 1- ÖSYM. 1997-1998 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. Ankara: 1998.

2- YÖK. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 1998.

3- YÖK. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 1997.

Çizelgeden de görüldüğü gibi yüksek lisans ve doktora öğrenci yoğunluğu Sosyal Bilimler (% 43.6 ve % 30) ve Teknik Bilimlerde (% 24,1 ve % 21.6) görülmektedir. Öğrenci yoğunluğunun en az olduğu öğretim alanları ise Dil ve Edebiyat ile Sanat alanlarıdır.

Çizelge 2'de 1997-1998 öğretim döneminde eğitimlerini sürdüren enstitüler ve enstitülere göre öğrenci sayıları verilmektedir.

ÇİZELGE 2: 1997-1998 ÖĞRETİM DÖNEMİNDE EĞİTİMLERİNİ SÜRDÜREN ENSTİTÜLER VE ENSTİTÜLERE GÖRE ÖĞRENCİ SAYILARI

ENSTİTÜLER	Enstitü Sayısı	ÖĞRENCİ SAYILARI					
		Y.Lisans	%	Doktora	%	Toplam	%
Fen Bilimleri Enstitüsü	51	18 686	38.00	8 209	41.00	26 895	38.90
Mühendislik ve Fen Bil. Ens.	3	704	1.40	176	0.80	880	1.30
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	31	2 130	4.30	3 529	17.70	5 659	8.20
Sosyal Bilimler Enstitüsü	50	25 558	52.00	7 375	36.90	32 933	47.70
Ekonomi ve Sosyal Bil. Ens.	1	164	0.30	83	0.40	247	0.40
Adli Tıp Enstitüsü	1	280	0.60	63	0.30	343	0.50
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü	1	21	0.05	19	0.10	40	0.06
Atatürk İlk. ve İnk. Tarihi Ens.	5	142	0.30	148	0.70	290	0.40
Biyomedikal Mühendisliği Ens.	1	91	0.20	22	0.10	113	0.20
Çevre Bilimleri Enstitüsü	1	76	0.20	26	0.10	102	0.10
Kandilli Ras. ve Deprem Ar.En.	1	40	0.08	20	0.10	60	0.09
Nüfus Etütleri Enstitüsü	1	21	0.05	1	0.01	22	0.03
Deniz Bil. ve Coğrafya Ens.	1	114	0.20	45	0.20	159	0.20
İşletme Enstitüsü	2	226	0.50	10	0.06	236	0.30
Kardiyoloji Enstitüsü	1	-	-	-	-	-	-
Nükleer Enerji Enstitüsü	1	175	0.40	37	0.20	212	0.30
İçel-Erdemli Deniz Bil. Ens.	1	10	0.02	5	0.03	15	0.02
Bankacılık ve Sigortacılık Ens.	1	389	0.80	77	0.40	466	0.70
Avrupa Toplulukları Enstitüsü	1	101	0.20	49	0.30	150	0.20
Türkiyat Araşt. Enstitüsü	1	147	0.30	59	0.30	206	0.30
Güzel Sanatlar Enstitüsü	1	48	0.10	43	0.20	91	0.10
TOPLAM	157	49 123	100.00	19 996	100.00	69 119	100.00

Kaynak. ÖSYM. 1997-1998 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. Ankara: 1998.

Türkiye'de toplam 157 enstitü, bu enstitülerde okuyan toplam 69119 yüksek lisans ve doktora öğrencisi bulunmaktadır. Bunların % 71'i (49123) yüksek lisans, % 29'u (19996) doktora öğrencisidir. Yüksek lisans yapanların tercih ettiği enstitülerin başında Sosyal Bilimler Enstitüsü (% 52) gelmekte, bunu Fen Bilimleri Enstitüsü (% 38) ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü (% 4.3) izlemektedir. Öğrenci oranının en düşük olduğu enstitüler ise, Deniz Bilimleri Enstitüsü (% 0.02), Nüfus Etütleri Enstitüsü (% 0.05), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (% 0.05) ve Deprem Araştırmaları Enstitüsüdür (% 0.08).

Doktora öğrencisi oranının en yüksek olduğu Enstitülerin başında % 41'lik oranla Fen Bilimleri Enstitüsü gelmektedir. Yüksek lisansta Sosyal Bilimler Enstitüsünde okuyan öğrencilerin sayısı fazla iken, doktora Fen Bilimleri Enstitüsünde okuyan öğrencilerin sayısının fazla olduğu dikkat

çekmektedir. Doktora öğrencisi oranı en düşük enstitü ise Deprem Araştırmaları Enstitüsüdür (% 0.01). Bu oranlar enstitü sayıları ile de doğru orantılı olarak artmakta veya azalmaktadır.

Çizelge 3'te 1997-1998 öğretim döneminde lisansüstü öğrenci sayısı en çok ve en az olan üniversiteler verilmektedir. Lisansüstü öğrenci sayısının en yoğun olduğu üniversiteler sırasıyla İstanbul, Marmara, Ankara, İstanbul Teknik ve Gazi Üniversiteleridir. Bu üniversitelerde, toplam lisansüstü öğrenci sayısının (69119) % 47.3'ü öğretim görmektedir. % 16.7'lik oranla İstanbul Üniversitesi başta gelmektedir. Öğrenci yoğunluğunun en az olduğu üniversiteler ise Kafkas, Mustafa Kemal, Adnan Menderes, Başkent ve Zonguldak Karaelmas Üniversiteleridir. Bu 5 üniversitedeki toplam öğrenci oranı % 0.05 düzeyindedir (Çizelge 3).

ÇİZELGE 3: 1997/1998 ÖĞRETİM YILINDA LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYISI EN ÇOK VE EN AZ OLAN ÜNİVERSİTELER

EN ÇOK			EN AZ		
ÜNİVERSİTELER	SAYI	%	ÜNİVERSİTELER	SAYI	%
İstanbul Üniver.	11 555	16.7	Kafkas Üniver.	26	0.03
Marmara Üniver.	6 315	9.1	Mustafa Kemal Ün.	65	0.09
Ankara Üniver.	5 434	7.9	Adnan Menderes Ün.	78	0.11
İstanbul Teknik Ü.	5 323	7.7	Başkent Üniversitesi	88	0.12
Gazi Üniversitesi	4 098	5.9	Zonguldak K.elmas Ü.	110	0.15
TOPLAM	32 725	47.3	TOPLAM	367	0.5

Kaynak. ÖSYM. 1997-1998 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. Ankara: 1998.

Yurtdışı Lisansüstü Eğitim Uygulamaları ve Sayısal Gelişmeler

Öğretim elemanı yetiştirmek amacıyla yurtdışına öğrenci gönderme işlemleri 1987 yılına kadar 1416 sayılı yasa kapsamına Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. 1987 yılında 2547 sayılı yasanın 33. Maddesinde değişiklik yapılarak üniversitelerin de yurtdışına öğrenci göndermeleri sağlanmıştır. Üniversiteler tarafından yurtdışına gönderilecek öğrenci sayıları Maliye Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu arasında yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmektedir (Çavuşoğlu, 1995, 25).

1416 sayılı yasa uyarınca Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla halen yurtdışında lisansüstü öğrenim gören 1133 öğrenci bulunmaktadır. Bunların ülkelere, öğrenim düzeylerine ve dallarına göre dağılımı Çizelge 4'de verilmiştir. Buna göre 638 araştırma görevlisinin yüksek lisans, 275 araştırma görevlisinin doktora düzeyinde olmak üzere toplam 913 kişinin ABD'de eğitimlerine devam ettiği görülmektedir. ABD'de eğitim gören araştırma görevlileri genel toplamın % 80.6'sını oluşturmaktadır. % 5.4'le Almanya, % 13.3'le İngiltere yoğunluğun olduğu diğer ülkelerdir. Yüksek lisans ve doktora yoğunluk fen alanında görülmektedir. Bu oran yüksek lisansta % 62.1, doktora % 72.6'dır.

ÇİZELGE 4: YURTDIŞINDA LİSANSÜSTÜ ÖĞRENİM GÖREN MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI BURSİYERLERİNİN ÜLKELERE VE ALANLARA GÖRE DAĞILIMI (1997-1998)

	Yüksek Lisans				Doktora				Genel Top.	
	Fen	Sosyal	Top.	%	Fen	Sosyal	Top.	%		%
ABD	414	224	638	87.2	224	51	275	68.4	913	80.6
Almanya	14	23	37	5.1	8	16	24	5.9	61	5.4
Avusturya	-	-	-	-	1	-	1	0.3	1	0.1
Fransa	1	1	2	0.3	-	4	4	1.0	6	0.5
İngiltere	25	29	54	7.4	58	39	97	24.1	151	13.3
İsviçre	-	-	-	-	1	-	1	0.3	1	0.1
TOPLAM	454	277	731	100.0	292	110	402	100.0	1133	100.0
%	62.1	37.9	100.0	-	72.6	27.4	100.0	-	-	-

Kaynak. YÖK. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 1998.

Çizelge 5'te 2547 sayılı yasa hükümleri uyarınca eğitim amacıyla yurtdışına gönderilen araştırma görevlilerinin sayıları ve ülkelere göre dağılımı verilmektedir. 1987 yılı ile 1998 (Şubat) yılları arasında Yükseköğretim Kurulu tarafından lisansüstü eğitim amacıyla yurtdışındaki 24 değişik ülkeye gönderilen araştırma görevlilerinin toplam sayısı 3272'dir. Bunlardan % 47.7'si ABD'de, % 40.8'i İngiltere'de, % 4.1'i Almanya'da, % 2.1'i Fransa'da, % 1.8'i Kanada'da eğitimlerine devam etmektedir. Diğer 19 ülkedeki araştırma görevlisi oranı ise oldukça düşüktür.

Yunanistan, Yeni Zelanda, Kazakistan, K.İrlanda ve Azerbaycan'da sadece 1 araştırma görevlisi eğitim görmektedir. Yıllara göre öğrenci sayısındaki artış incelendiğinde yoğunluğun % 39.2'lik oranla 1993 yılında olduğu görülmektedir. Daha sonra % 12.3'le 1988 yılı ve % 8.7 ile 1995 yılı gelmektedir. Diğer yıllarda öğrenci oranı biraz daha düşüktür ve yıllara göre öğrenci sayılarında dalgalanmalar olmuştur. 1997-1998 yıllarında en düşük düzeydedir.

Yurtdışında yüksek lisans ve doktora yapan araştırma görevlilerinin bağlı oldukları üniversitelere göre dağılımına bakıldığında (Çizelge 6) Ankara, İstanbul, Anadolu, Hacettepe ve Gazi Üniversitelerinin araştırma görevlisi sayıları yurtdışındaki toplam araştırma görevlilerinin % 16.1'ini oluşturmaktadır. Ankara Üniversitesi 122 araştırma görevlisiyle en çok araştırma görevlisi gönderen üniversite durumundadır. En az araştırma görevlisi gönderen üniversiteler ise, Galatasaray (7), Akdeniz (11), Mimar Sinan (23), Trakya (31) ve Fırat'tır (34). Araştırma görevlisi sayılarının üniversitelerin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir.

Çizelge 7'den de görüldüğü gibi 2547 sayılı Yasa gereğince, 1987 yılından itibaren gönderilen araştırma görevlilerinin % 52.6'sı halen eğitimlerine devam etmektedir. % 32.1'i eğitimlerini tamamlayarak dönmüşlerdir. % 9.4'ü başarısızlık, sağlık problemleri gibi nedenlerle eğitimlerini tamamlayamadan dönmüşlerdir. Konu açısından önemli bir veri olan geri dönmeyenler grubunun oranı ise % 5.9'dur.

Eğitimlerini tamamlayarak dönenlerin % 25.4'ü (267 kişi) yüksek lisansı, % 61.6'sı (647 kişi) doktora, % 13'ü (136 kişi) hem yüksek lisans hem de doktora tamamlamışlardır. Eğitimini tamamlayamadan dönenlerin % 45.2'si başarısız olmuş, % 11.5'i sağlık nedenleriyle, % 43.3'ü diğer nedenlerle geri dönmüştür.

Geri dönmeyen 195 kişiden 133'ü istifa etmiş sayılmış, 62'si ise istifa etmiştir. Her ne kadar geri dönmeyenlerin oranı % 5.9 olarak görülse de eğitimine devam edenlerin ilerideki tutumlarında belirsizlik olduğundan, eğitimine devam edenler grubu hariç tutulduğunda geri dönmeyenlerin oranının oldukça yüksek olacağı düşünülmektedir. Bu oran yaklaşık olarak % 14.5'tir.

Yurtdışına lisansüstü eğitim için araştırma görevlisi gönderilmesinin ana amacı, bu kişilerin doktora derecesi olarak Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyesi açığının kapatılmasıdır. Halen eğitimlerine devam eden 1720 kişi hariç tutulduğunda bugüne kadar 1552 araştırma görevlisinden 783'ü doktora derecesini alarak geri dönmüştür. Yüksek lisans derecesi alanlar ve geri dönmeyenler öğretim üyesi açığının kapatılmasında belirlenen hedefin dışında kalmaktadır (YÖK, 1998, 28).

ÇİZELGE 5: EĞİTİM AMACIYLA YURTDIŞINA GÖNDERİLEN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİNİN SAYILARI VE ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

ÜLKELER	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	TOPLAM	%
ABD	67	138	55	66	67	60	745	64	169	85	40	5	1 561	47.70
Almanya	7	17	4	13	13	13	44	2	11	5	5	-	134	4.10
Avustralya	-	-	-	-	-	1	14	1	-	1	1	-	18	0.50
Avusturya	2	2	1	3	3	2	3	-	1	1	1	-	19	0.60
Azerbeycan	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	0.03
Belçika	-	2	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	5	0.10
Danimarka	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	2	0.06
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	3	0.09
Fransa	5	12	7	4	8	3	13	5	9	2	3	-	71	2.10
Hollanda	-	1	-	2	1	-	3	1	1	1	-	-	10	0.30
İngiltere	38	208	112	127	110	74	446	52	93	57	17	3	1 337	40.80
İsrail	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	0.09
İsveç	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-	4	0.10
İsviçre	6	1	2	3	1	1	2	-	-	-	-	-	16	0.40
İtalya	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	3	0.09
Japonya	-	-	-	2	1	-	1	3	1	-	1	-	9	0.30
Kanada	24	17	3	3	-	2	6	1	-	4	1	-	61	1.90
K.İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0.03
Kazakistan	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	0.03
Macaristan	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	0.06
Norveç	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0.06
Rusya	-	-	-	-	3	-	2	-	-	2	-	-	7	0.20
Y. Zelanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	0.03
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	0.03
Toplam	149	399	187	226	208	159	1 282	131	285	162	76	8	3 272	100.0
%	4.6	12.3	5.7	6.9	6.4	4.8	39.2	4.0	8.7	4.9	2.3	0.2	100.0	-

Kaynak: YÖK, Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu, Ankara: 1998.

ÇİZELGE 6: YURTDIŞINDA EN ÇOK VE EN AZ SAYIDA ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ OLAN DEVLET ÜNİVERSİTELERİ

ÜNİVERSİTE	ÖĞRENCİ SAYISI	%	ÜNİVERSİTE	ÖĞRENCİ SAYISI	%
En çok			En Az		
Ankara	122	3.7	Galatasaray	7	0.2
İstanbul	109	3.3	Akdeniz	11	0.3
Anadolu	107	3.2	Mimar Sinan	23	0.7
Hacettepe	99	3.0	Trakya	31	0.9
Gazi	95	2.9	Fırat	34	1.0
TOPLAM	532	16.1	TOPLAM	106	3.1

Kaynak. YÖK. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 1998, s. 30-32.

ÇİZELGE 7: YURTDIŞINDA EĞİTİM GÖREN ARAŞTIRMA GÖREVLİLERİNİN EĞİTİMLERİNDE BULDUKLARI DÜZEYLER

EĞİTİM DÜZEYLERİ	TOPLAM	%
Eğitimlerine Devam Edenler	1 720	52.6
Eğitimlerini Tamamlayarak Dönerler	1 050	32.1
Eğitimlerini Tamamlamadan Dönerler	307	9.4
Geri Dönmeyenler	195	5.9
TOPLAM	3 272	100.0

Kaynak. YÖK. Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara: 1998, s. 33-36.

Lisansüstü Eğitimde Yaşanan Sorunlar

Lisansüstü eğitim etkinliklerinde yönetsel olarak ve öğrenci, öğretim üyesi, donanım ve ders araç-gereçlerinin yeterliği konusunda bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

Öğretim Üyesi Sorunu: Yükseköğretimin çeşitli kademelerinde yapılacak eğitim için nitelikli öğretim üyelerine gereksinim vardır. Günümüz yükseköğretim sisteminde lisansüstü eğitimin kendine özgü bir öğretim üyesi kadrosu bulunmamaktadır. Fakültelerdeki öğretim üyeleri aynı zamanda lisansüstü eğitimin derslerine girmekte ve tez danışmanlığı yapmaktadır. Lisans başarıları olan bir öğretim üyesinin yüksek lisans başarıları olabileceği gerçeği göz ardı edilmektedir. Ancak, lisansüstü eğitim daha nitelikli öğretim üyelerini gerektirmektedir.

Bir öğretim üyesinde bulunması gereken niteliğin neden eksik olduğunu Çakar şöyle sıralamıştır (Çakar, 1997, 71):

1. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları üniversite dışındaki meşguliyetleri nedeniyle üniversiteye gereken zamanı ayıramamaktadır,
2. Bir kısım öğretim üyeleri yıllarca kadro işgal etmelerine rağmen hiç bir eser üretmemişlerdir,
3. Yabancı kaynaklardan tercüme edilen bir çok kitap, eser olarak kabul edilip akademik unvan verilmiştir.

Bu saptamalar lisansüstü eğitim programlarında derse giren ve tez yöneten birçok öğretim üyesi için de geçerlidir.

Nitelik kadar nicelik de önemli bir sorundur. 1997-1998 öğretim döneminde, bir öğretim üyesine üniversitelerde 70, fakültelerde 63 öğrenci düşmektedir. Bu rakam bazı üniversitelerde 100-150 öğrenciye kadar çıkabilmektedir. Bu veriler UNESCO'nun belirlediği "bir öğretim üyesine 12 öğrenci" standardından oldukça uzaktır. Lisansüstü öğrenci sayısı ve ders yükü oldukça fazla olan bir öğretim üyesinden, lisansüstü eğitimde ne kadar verim alınabileceği oldukça düşündürücüdür. Bu rakamlar aynı zamanda üniversitelerdeki öğretim üyesi açığını da göstermektedir.

Diğer yandan Karakütük Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin Geçici 5. maddesinin aynı yönetmeliğin doktora öğrenimi için yüksek lisans diploması gerektiğini belirten 12. maddesi ile çeliştiğini belirterek, bu maddenin olumsuz sonuçlara yol açtığını, yüksek lisans ve doktora dersleri almadan, yüksek lisans tez hazırlamak bir yana, bilimsel bir ders ödevinin nasıl hazırlanacağını bilmeyen kişilere niteliksiz tezler ile doktor unvanı verildiğini vurgulamaktadır (Karakütük, 1990, 521). Geçici 5. Madde şöyledir:

2809 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 30 Mart 1983 tarihinde üniversitelere bağlı yüksek öğretim kurumlarında öğretim elemanı olarak en az dört yıl hizmet etmiş bulunanlar, lisans öğrenimini görmüş olmaları şartı ile, doktor ünvanı almak için buldukları üniversitelerin ilgili enstitülerine

müracaat edebilirler. Bu gibiler Lisansüstü Öğretim Yönetmeliğinin doktora için öngördüğü şartlardan, süre ve lisansüstü ders almak zorunluluğundan muaf tutulurlar.

Bu kişilerin lisansüstü eğitim programlarında ders verdikleri dikkate alındığında yetiştirilen kişilerin niteliği konusu düşündürücü olmaktadır.

Türkiye'de öğretim üyeleri ile ilgili olan beyin göçüne neden olan sorunlardan biri de ekonomik yetersizliklerdir. ABD'de; bir profesör 300 bin dolar karşılığında Harvard'dan Columbia Üniversitesine transfer olurken, baroya yeni kaydolmuş bir avukat veya işe yeni başlayan uzman doktorlar yıllık 100 bin dolar ücret alırken, on yıl deneyimli yatırım bankacılarının primleriyle birlikte yıllık gelirleri 300-400 bin dolara ulaşırken, yıllık en fazla 10 bin dolarlık maaşla bir profesör veya bilim adamı Türkiye'de görev yapmaya çalışmaktadır (Kardüz, 1988, 11). Milliyet Gazetesinde yer alan bir haberde, devlet üniversitelerinde çalışan öğretim elemanlarının derslere hazırlanmak için gerekli olan kaynakları, maddi olanaksızlıklarından dolayı alamadıkları belirtilmekte ve servis olanaklarının olmadığı, telefon olanaklarının ise sınırlı olduğu, duyuruların rahatça takip edilemediği, kendi odalarını kendilerinin döşemek zorunda kaldıkları, yeterli miktarda gazete gelmediği gibi şikayetlere yer verilmektedir (Milliyet, 03.06.1998).

Türkiye'de henüz daha kuruluşunu tamamlayamamış ve gerekli olan nitelikli öğretim üyesi kadrosunu oluşturamamış birçok üniversite bulunmaktadır. Fakat bu duruma bakılmaksızın bu üniversitelerin bünyesinde kurulan enstitülerde lisansüstü eğitim programları düzenlenmektedir.

Mali Sorunlar: Lisansüstü eğitim pahalı ve maliyeti yüksek olan bir eğitimidir. Bu nedenle sıradan kurumların bu eğitimi yapmaları olanaklı değildir. Henüz gerekli donanımı oluşturamamış, öğrencisine ve öğretim üyesine gereken olanakları (laboratuvar, internet, kütüphane, bilgisayar v.b.) sunamamış üniversite ve enstitülerin yüksek lisansa ve doktora programlarına girişmeleri tam anlamıyla akademik bir cinayet olarak değerlendirilmektedir (Çakar, 1997, 69).

Lisansüstü öğrencilerinden katkı payı adı altında harç alınması da ayrı bir sorun kaynağıdır. Zaten masraflı olan ve sürekli olarak araştırmayı, bunun için de kitap, kağıt ve benzeri ders araç gereçlerini almayı, fotokopi çektirmeyi, il dışından gelenler için yolculuk yapmayı gerektiren lisansüstü eğitimde öğrencinin gelir kaynağı olarak görülmesi eğitimin çekiciliğini azaltmaktadır. Bunun sonucunda da, ülkenin geleceği için daha üretken

olabilecek nitelikte olan fakat parasal durumu iyi olmayan kişilerin lisansüstü eğitimden yararlanması engellenmiş olmaktadır. Böylece zengin ve fakir arasında eşitsizlik de yaratılmaktadır.

Tez ve Seminer Sorunu: Yapılan bir araştırmada, üniversitede görevli öğretim elemanları, üniversitelerde yapılan araştırmaları nicelik ve nitelik yönünden toplumun sorunlarına çözüm getirici nitelikte bulmamaktadırlar (Karakütük, 1990, 525). Bunun en önemli nedenlerinden birisi tez danışmanlığı yapan bir öğretim üyesine düşen öğrenci sayısının fazlalığıdır. Öğretim üyeleri danışmanlık yaptığı araştırma tezlerinin sayısının fazlalığı nedeniyle doğal olarak her teze gereken önemi gösterememektedirler.

Türkiye'de bugün birçok üniversitede hazırlanan tez çalışmalarının bir çoğu, diğer bir üniversitede ancak ders ödevi yerine geçebilmektedir. Hangi alanlarda tez çalışmalarının yapıldığının bilinmemesi bazen aynı alanlarda birden çok çalışmanın yapılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle çalışmaya başlamadan önce diğer üniversitelerde yapılan çalışmaların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kütüphane Hizmetleri Sorunu: Lisansüstü eğitim ve öğretimde başarının bir koşulu da bu düzeyde çalışmaların yapıldığı kurumlarda kütüphanelerin çalışma ve araştırmaya elverişli olmasıdır (Karayalçın, 1988, 207). Enstitü ve üniversiteler kurulurken, gerçek anlamda evrensel bir bilgi ve teknolojiyi takip edecek bilim adamları yetiştirmek istiyorlarsa nitelik yönünden zengin kütüphaneleri öncelikle oluşturmalarıdır.

Kütüphanelere gereken önem verilmediğinde, lisansüstü eğitimde araştırma yönünden fırsat eşitliği de sağlanamayacaktır.

Bununla birlikte bugün bir çok üniversitenin kütüphanesi bile bulunmamaktadır. Kütüphaneleri olan üniversiteler bile süreli yayınları takip etmekte ve yeni kitap, dergi almakta çok zorlanmaktadırlar. Merkezi kütüphane niteliğinde tüm üniversiteler hizmet vermek üzere kurulmuş YÖK kütüphanesi bile 1995 yılından beri süreli yayınları getirmekte güçlük çekmekte, oluşturulan pek çok koleksiyon kesintiye uğramaktadır (Gökmen, 1996, 207).

Yabancı Dil Sorunu: Birçok enstitüde lisansüstü eğitime yapılan başvuruların temel koşullardan birini de yabancı dil bilgisi oluşturmaktadır. TÖMER gibi kurumların yapmış olduğu yabancı dil sınavlarından alınan baraj puana göre öğrencinin kaydı yapılmakta, ancak doktora düzeyinde, tez aşamasına geçmeden önce KPDS'den

daha önceden belirlenmiş bir puanın alınması öngörülmektedir. Ders aşamasını geçmiş bir öğrenci belirlenen puanı alamadığında tez aşamasına geçemekte, bir süre sonra da ilişiği kesilmektedir.

Yine bazı alanlardaki araştırmalar ve Türkçe literatürün yeterli olmaması yabancı dil bilgisini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenlerle öğrencilerin yabancı dil öğrenebilmeleri amacıyla üniversite bünyesinde kurslar açılmalı, Yabancı Dil merkezleri ile koordineli eğitim çalışmaları yürütülmelidir. Eğer gerekiyorsa öğrencilerin seçimi aşamasında yabancı dil ön koşul olarak kabul edilmeli, doktorada tez aşaması öncesinde de olduğu gibi eğitimin çeşitli aşamalarında yabancı dil sorun olmaktan çıkarılmalıdır.

LES Sınavı: Lisansüstü eğitim için başvurabilmek için YÖK tarafından getirilen yeni uygulamalardan biri LES sınavıdır. Sözel ve sayısal olarak iki bölüm olarak yapılan bu sınavda bir bakıma yetenek ölçülmektedir. Yeteneğin lisansüstü eğitime başvuru aşamasında birinci derecede eleyici etken olarak görülmesinin ne derecede doğru bir uygulama olduğu tartışma konusudur.

Ayrıca sınavla ilgili olarak değişik üniversitelerin enstitüleri arasında uygulama standardı bulunmamaktadır.

Yönetmelik Sorunları: 2547 sayılı Yasa öncesi dönemde lisansüstü eğitim bölüm ya da kürsü tarafından yapılırken, yeni yasada bu görev enstitülere verilmiş ve batıdaki örneklerinin aksine sağlık, sosyal ve fen bilimleri enstitüleri gibi yapısal ve görevsel farklılaşmaya gidilmiştir. Ayrıca yasada fakülteden sonra gelen enstitü, yönetmelikle ona eşdeğer konuma getirilmiştir. Fakültenin bölümleri anabilim dalları olarak enstitüye bağlanmıştır. Kuramsal yorumlar ile enstitü müdürü fakülte kadrosundaki öğretim üyelerinin disiplin amiri sayılmış ve fakülte dekanından sonra ikinci bir disiplin amiri oluşturulmuştur. YÖK'e koordinasyon görevi veren yeni yasa, lisansüstü eğitim kurumlarını çeşitlendirmekle bu görevi güçleştirmiş ve öngörülen bütünlük ilkesi çiğnenmiştir (Karakütük, 1990, 518). Bu iki başlığın ayrı bir kadroya sahip lisansüstü eğitim fakülteleri kurulması ile önenebileceği düşünülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu 1984 yılında üniversitelere bağlı enstitülerin kendi kararları ile yüksek lisans programları açabilecekleri, ancak doktora programları açabilmeleri için doktora eğitiminin yapılacağı birimde en az üç öğretim üyesinin görevli olması, eğitim gereği süreli yayınların ve gerekli kitapların bulunması, alt yapı olanaklarının tam olması gibi koşulları getirmiştir.

Sayılan bu koşullarda açıklık bulunmamaktadır. Örneğin öğretim üyesinin niteliği belirlenmemiştir. Ayrıca bir çok enstitüde yapıldığı gibi değişik anabilim dallarından 3 öğretim üyesi bir araya getirilerek doktora programı açılabilir. Doktoranın en azından Doçent ve Profesör düzeyinde öğretim üyeleri ile yürütülmesi gerekirken, doktorasını yeni bitirerek Yardımcı Doçentliğe atanmış, akademik deneyimi olmayan öğretim üyeleri ile yürütülmesi oldukça sık rastlanan bir uygulamadır.

Sosyal Bilimler alanında karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de, bu enstitülerin yapısı ve kapsamıyla ilgilidir. Sosyal Bilimler Enstitüleri kapsamına geleneksel sosyal ve beşeri bilimler olarak bilinen alanlar yanında müzik, sahne sanatları ve güzel sanatların değişik dalları da girmektedir. Bu kadar çeşitli alanı temel niteliklerini kaybetmeden korumak, hem de akademik işlem ve standartları eşdeğer tutabilmek oldukça zor görülmektedir (Arıcı, 1997, 53).

Bilimsel Toplantılara Katılım Sorunu: Lisansüstü öğrencilerinin yurt içinde ve yurt dışındaki meslektaşları ile birlikte bilgi alışverişinde bulunmaları, yeni bilgiler edinebilmeleri, bilgi ve görgülerini artırabilmeleri oldukça önemlidir. Bunun yollarından birisi de yapılan bilimsel toplantılara katılmaktır. Ancak öğrenciler bu tip toplantılara katılım için yeterince desteklenmemektedir. Çoğu üniversitenin bulunduğu bölgelerde bu tip toplantılar düzenlenmektedir. Çeşitli güçlükler nedeniyle öğrenciler, diğer illerdeki ve yurt dışındaki bilimsel toplantılara ise katılamamaktadırlar.

Hatta yurt dışı yolculuklarda alınan 100 dolarlık konut fonu yıllarca süren çabalar sonucu öğretim üyelerinden artık alınmamakta, ancak araştırma görevlilerinden alınmaya devam edilmektedir (Gökmen, 1996, 208).

Tez Danışmanı İlgili Sorunlar: Lisansüstü eğitimde tez aşamasında yürütülen çalışmalar tez danışmanın denetimi ve yönlendirilmesiyle sürdürülmektedir. Yapılan çalışmanın bilimsel esaslara uygun olarak yürütülmesinde, ülkenin gereksinimlerine cevap verebilecek bir araştırma konusunun seçiminde ve çalışmanın en kısa sürede sonuçlandırılmasında tez danışmanı oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Ancak uygulamada tez danışmanı ile ilişkili bir çok sorun bulunmaktadır.

Bir çok tez danışmanı normal sayının çok üstünde öğrencinin tezini yönetmek zorunda bırakılmaktadır. Bunun sonucunda da bir çok öğrenci tez danışmanının ilgisizliğinden, kendine zaman ayırmamasından yakınmaktadır.

Bununla birlikte tez danışmanının denetimi bulunmamaktadır ve yasalarda öğrenciyi koruyacak önlemler de yoktur. Çoğu kez öğrenci mezun olamam korkusu ile bu yakınmalarını ilgili yere aktarmamaktadır (Gökmen, 1996, 209).

Araç-Gereç ve Donanım Sorunu: Özellikle fen bilimlerinde yapılan çalışmalar araştırmanın değişik aşamalarında bazı araç gereçlerin kullanılmasını ve laboratuvar olanaklarından yararlanılmasını gerektirmektedir. Ancak eğitim birimlerinin çoğunda yeterli araç-gereç ile laboratuvar olanakları bulunmamaktadır. Bazen bozulan bir alet tamir edilememekte, gerekli bir parçası satın alınmadığından çok pahalı olan makineler kullanılamamaktadır. Sonuçta öğrenci açısından zaman kaybı olmakta, çalışmasını istediği gibi şekillendirememektedir. Bazen çalışmaların yarım kalması gibi sonuçlarda ortaya çıkmaktadır.

Araştırma Görevlileri ve Temel Sorunları: 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası ile asistanlık tamamen kaldırılmış yerine sadece araştırma görevliliği kadrosu getirilmiştir. Buna göre araştırma görevlileri değişik iki madde ile çalıştırılmaktadır. Bunlar Yasanın 33/a ve 50/d maddeleridir. 33/a maddesine göre araştırma görevlileri, yükseköğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen diğer görevleri yapan öğretim yardımcılardır. Bunlar araştırma görevlisi kadrolarına en çok 3 yıllığına atanabilmektedirler. Atama süresi sonunda görevleri kendiliğinden sona ermektedir.

50/d maddesine göre ise; lisansüstü eğitim yapan öğrenciler kendilerine ayrılacak burslardan yararlanabilmekte ve her defasında bir yıl için olmak üzere öğretim yardımcılığı kadrolarından birine atanabilmektedirler.

Yükseköğretim Yasasının bu düzenlemeleriyle Araştırma Görevliliği çekiciliğini kaybetmiştir. Araştırma görevlilerinin statü olarak hiçbir güvencesi bulunmamaktadır. Görevlerinde kalmaları yönetsel organların kararlarına bırakılmıştır.

SONUÇLAR

Ülke kalkınmasında, bilimsel ve teknolojik alanda ilerleme sağlanmasında, ülkenin gereksinim duyduğu yüksek nitelikli insanların yetiştirilmesinde lisansüstü eğitimin önemli bir rolü bulunmaktadır. Lisansüstü eğitim maliyeti yüksek bir eğitimidir. Bu nedenle sıradan kurumlarda yapılması olanaklı değildir. Yeterli sayıda öğretim üyesi olmayan, kütüphane, laboratuvar, bilgisayar, internet bağlantısı bulunmayan, kısaca gelişmesini henüz

tamamlayamamış üniversitelerde enstitü açılması akademik cinayet olarak nitelendirilmektedir. Lisansüstü eğitimle ilgili sorunların en kısa sürede çözümlenerek ülkenin gereksinim duyduğu bilim adamlarının, öğretim üyelerinin ve araştırmacıların en kısa sürede yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, yüksek nitelikli bu kişilerin başka ülkelere göçü olarak adlandırılan beyin göçü Türkiye'nin en önemli problemlerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada konuyla ilgili olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Ülkenin gereksinim duyduğu bilim adamı, yüksek mühendis, öğretim üyesi, araştırmacı gibi yüksek nitelikli insanların yetiştirilmesi lisansüstü eğitim uygulamaları ile olanaklıdır.
- Nitelikli bir tezin ortaya çıkmasında öğrencinin çalışkan ve nitelikli olmasının yanı sıra tez danışmanının rolü de çok önemlidir.
- Nitelikli insanların ancak nitelikli öğretim üyeleri ile yetiştirilebileceği gerçeği, lisansüstü eğitimin önemini artırmaktadır.
- Türkiye'de lisansüstü eğitim uygulamalarında yönetsel, eğitsel ve yapısal bir çok sorun bulunmaktadır.
- Türkiye'de ve dünyada bilim ve bilim politikasının tarihi çok eski değildir. Türkiye'de bilimsel inceleme ve araştırma yapan kurumların sayısı yeterli bulunmamaktadır. Bilimsel araştırmalara milli gelirden ayrılan miktar yeterli değildir.

ÖNERİLER

Yapılan araştırmalar sonucunda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren belirlenen bazı hedeflere halen ulaşamadığı görülmektedir. Lisansüstü eğitimle ilgili sorunlar halen artarak devam etmektedir. Sorunları azaltmak ve belirli ölçüde iyileştirme yapabilmek için alınması gereken önlemlerle ilgili olarak şunlar önerilebilir:

- Lisansüstü programlara başlayanların başarı yüzdeleri ile programları tamamladıkları süreler enstitüler tarafından incelenmeli, aksayan noktalar belirlenerek iyileştirme olanakları araştırılmalıdır.
- Hazırlanan tezlerde tekrarın yapılmaması amacıyla, yapılan tüm çalışmalar konularına göre bir araya getirilmeli ve enstitülere dağıtılarak öğrencinin hizmetine sunulmalıdır.

- Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi üniversiteler, gece gündüz ışığı sönmeyen, laboratuvarları, derslikleri ve kütüphaneleri ile her zaman öğrencinin yararlanmasına açık olan bilim yuvalarına dönüştürülmelidir. Kütüphaneler zenginleştirilmelidir.
- Lisansüstü eğitimin, ayrı bir fakülte çatısı altında, kendi öğretim üyeleri ile yürütülebilmesi için gerekli yasal ve yönetsel önlemler alınmalıdır. Bu şekilde enstitü-fakülte iki başlılığı önlenmiş olacaktır. Bu bağlamda enstitülerin sağlık, fen, sosyal bilimler olarak ayrılması da gereksizdir. Mutlaka bir ayırım yapılması gerekiyorsa mezuniyet sonrası eğitim öğretim fakültesinin bölümleri olarak düzenlenebilir.
- Gelişmekte olan üniversitelerin öğretim üyesi gereksinimlerini karşılamak amacıyla gelişmiş üniversitelerin programlarından yararlanılması uygulamasına ağırlık verilmelidir.
- Tez danışmanları öğrencisine bilimsel bir danışman olmanın yanı sıra, gerektiğinde moral aşılayan bir psikolog, performansını değerlendiren bir öğretmen, deneyimlerini kendisiyle paylaşan bir danışman, her zaman yararlanabileceği bilgi kaynağı ve akademik kişiliğiyle bir model olmalıdır.
- Sınırlı sayıda yetiştirilebilen yüksek nitelikli insanlara ekonomik ve sosyal açıdan yeterli olanaklar sağlanmalı ve ülke kalkınmasını hızlandırmak için bu kişilerden en üst düzeyde yararlanma olanakları araştırılmalıdır.
- Türkiye yüksek nitelikli insanlar için bir cazibe merkezi haline getirilmeli ve bu kişilerin meslekte ilerleme ve yükselme olanakları yeniden düzenlenmelidir.
- Ekonomik büyüme için gerekli olan yüksek nitelikli insan gücü arzı ve talebi arasındaki denge iyi sağlanmalı ve gereksinim duyulan alanlarda eleman yetiştirilmesine özen gösterilmelidir.
- Ar-Ge çalışmalarına önem verilmeli ve bunun için ayrılan parasal kaynak ile insangücü sayısı artırılmalıdır.
- Eğitim amacıyla yurtdışında bulunan öğrencilere gereksinimlerini ve geçimlerini rahatlıkla karşılayacak düzeyde ücret ödenmelidir.

- Enstitü ve Üniversite açabilmenin ölçütleri yeniden gözden geçirilmeli ve her ilde hatta ilçeye bir Üniversite fikrinden vazgeçilmelidir.

KAYNAKÇA

- Âdem, Mahmut. (1993). **Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 172.
- (1994). "Bilim ve Eğitimde Planlama", **Bilim ve Eğitim**. Ankara: TÜBA Yayınları, Bilimsel Toplantı Serisi No: 2.
- Arıcı, Hüsnü. (1997). "Sosyal Bilimler Alanında Bilim Adamı Yetiştirme", **Bilim Adamı Yetiştirme-Lisans Üstü Eğitim**. Ankara: TÜBA Yayınları, Bilimsel Toplantı Serileri No: 7.
- Başaran, İ.Ethem. (1978). **Eğitime Giriş**. Ankara.
- Çakar, Öner. (1997). "Fen Bilimleri Alanında Bilim Adamı Yetiştirme", **Bilim Adamı Yetiştirme-Lisans Üstü Eğitim**. Ankara: TÜBA Yayınları, Bilimsel Toplantı Serileri No: 7.
- Çavdar, O. Ayhan. (1997). **Bilim Adamı Yetiştirme-Lisansüstü Eğitim**. Ankara: TÜBA Yayınları, Bilimsel Toplantı Serileri No: 7.
- Çavuşoğlu, Deniz. (1995). "Beyin Göçü", **İstihdam Dergisi**, Sayı: 19.
- DPT. (1963). **Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl: 1963-1967**. Ankara: DPT Yayını.
- (1967). **Kalkınma Planı İkinci Beş Yıl: 1968-1972**. Ankara: DPT Yayını.
- (1973). **Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl: 1973-1977**. Ankara: DPT Yayını No: 1272.
- (1979). **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983**. Ankara: DPT Yayını No: 1664.
- (1985). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989**. Ankara: DPT Yayını No: 1974.
- (1989). **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994**. Ankara: DPT Yayını No: 2174.
- (1995). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000**. Ankara: DPT Yayını.
- Enç, Mithat. (1979). **Üstün Beyin Gücü**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 83.

- Güçlü, Abbas. (1996). **% 100 Başarı İçin Güçlü Eğitim**. İstanbul.
- Gökmen, İnci. (1996). "Doktora Eğitimi Sorunlar ve Öneriler", **2. Üniversite Kurultayı, Bildiriler**. Sarmal Yayınevi.
- Karakütük, Kasım. (1986). "Türkiye'nin Öğretim Haritaları", A.Ü.S.B.E. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- (1990). "Türkiye'de Lisansüstü Öğretim, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Cilt: 22, Sayı: 1.
- , 1999. "Lisansüstü Öğretimde Örgütlenme Modelleri ve Türkiye'deki Uygulamalar", **6. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 17-19 Kasım 1999**. Ankara: 17.11.1999 (Sunulmuş Bildiri), 15 s.
- , "Öğretmenlerin Lisansüstü Öğretimi Konusunda Yönetici ve Öğretmenlerin Görüşleri", **Öğretmen Eğitiminde Çağdaş Yaklaşımlar Sempozyumu, 18-20 Mart 1999**. İzmir: 20.03.1999 (Sunulmuş Bildiri, yayımlanıyor), 28 s.
- Karayalçın, Yaşar. (1988). "Lisansüstü Eğitim", **Yükseköğretimde Değişmeler**. Ankara: TED Yayınları.
- Kartal, Sehban. (1996). "Araştırma Görevlilerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri", **2. Üniversite Kurultayı, Bildiriler**. Sarmal Yayınevi.
- Kardüz, Ali Rıza. (1988) "Profesörlük Para Etmiyor", **Sabah**, 17.04.1988.
- Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği., **Resmi Gazete**, Sayı: 17830, 6.10.1982
- Nelkin, Dorothy. (1994). **Bilim Nasıl Satılır**. İstanbul.
- Oğuzkan, Turhan. (1971). **Türkiye'den Başka Ülkelere Yüksek Seviyede Eleman Göçü Üzerinde Bir Araştırma**. Ankara: ODTÜ.
- ÖSYM. **1997-98 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri**. Ankara: ÖSYM Yayınları, No: 1998-1.
- Şekeroğlu, Erdal. (1996). "Yüksek Lisans Eğitimi ve Sorunları", **2. Üniversite Kurultayı, Bildiriler**. Sarmal Yayınevi.
- Türker, Kazım. (1996). "Türkiye'de Üniversite, Bilim ve Teknoloji Politikaları", **2. Üniversite Kurultayı-Bildiriler**, Sarmal Yayınevi
- Varış, Fatma. "Lisansüstü Öğrenimde Eğilimler" **2. Bilim Kongresinde Bilim Adamı Yetiştirme ve Fen Öğretimi Sektörüne Sunulan Bazı Tebliğler**. Ankara: TÜBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Yayınları, Sayı: 5.
- (1972). "Türkiye'de Lisansüstü Eğitim", **Eğitim Fakültesi Dergisi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Cilt: 5, No:1-2.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. "Doktora ve Doctor Honoris Causa", **Cumhuriyet**, 25.12.1988.
- Yüksek Öğretim Kanunu (2547), **Resmi Gazete**: Sayı: 17506, 6.11.1981
- YÖK. (1998). **Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu**. Ankara.
- (1997). **Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu**. Ankara.